

Grönland och hjemmestyret

Grönland

Den 1:a maj i år fick Grönland hjemmestyre. Vad innebär en sådan förändring för de ca 40.000 infödda människor (Inuiter) i denna nordliga del av det danska riket.

Grönlands situation är ganska unik. Från att ha varit en avlägsen, isolerad ö, avsiktligt skyddad från omvärlden, lagbestämde 1953, att Grönland skulle vara en likaberättigad del av Danmark. Dvs med samma möjlighet till social utveckling och levnadsstandard, som ansågs självklar för ett västeuropeiskt modernt samhälle. Asikter som kunde låta storsint humana inför en omvärld med tilltro på framåtskridande och utvecklade teknologi.

Hur skulle detta gå till?

Att bygga upp en sjukvård, och starta ett undervisningssystem, och genomföra en fullständig bostadsanering är ju mycket kostsamma insatser.

För att göra det hela möjligt bland en geografiskt utspridd jägarbefolkning, och för att göra något åt följderna av en klimatförändring, som fått sälbestånden att försvinna norrut för att ersättas av stora mängder torsk, så satsade man i huvudsak på *industrialisering av fisket*.

1960 förklarade regeringen att Grönland skulle industrialiseras enligt Grönlandsrådets betänkande: "G-60, målsatningar i grönlandspolitikken".

Man ansåg det nödvändigt med en *lokaliseringspolitik* som koncentrerade befolkningen till ett fåtal större orter längs sydvästkusten, speciellt där det fanns öppet vatten. (De som kom att kallas "åbenvandsbyerne", Fredrikshåb, Godthåb, Sukkertoppen, Holsteinsborg.)

Detta skulle möjliggöra uppbyggnad av hamnar för större fiske-

båtar, frys- och konserveringsfabriker, skolor, sjukhus samt andra sociala, tekniska och serviceanläggningar av minst en sådan storlek som kunde anses ekonomiskt överkomlig. Samtidigt kunde bostadsaneringen förbilligas genom att i stort antal bygga lägenheter i hyreshus, i stället för enfamiljshus som annars är den vanliga boendeformen.

För att modernisera Grönland skulle det alltså byggas upp en industri (stordrift och centralisering), som kunde finansiera denna utveckling.

Och vad har då denna utvecklingssträvan inneburit?

Bebyggelsegeografiskt har antalet bebodda platser minskat. (Från 181 st till 155 mellan åren 1901–1949, av klimatskäl som minskade sältillgången. Mellan 1950–1965 utrymdes ytterligare 42 orter inom fiskedistriktet, och hälften av de som då återstod hade mindre än 100 invånare.) Man räknade med att 9 av 10 människor skulle bo i städer inom fiskedistriktet. Främst Godthåb, Holsteinsborg, Jakobshavn och Egedesminde.

Befolkningsmässigt har den tidigt utbyggda hälsovården minskat dödligheten (bl a i TBC). Därpå följde en enorm befolkningstillväxt med födelsetal mellan 4–5 i början av 60-talet, jämförbart med de U-länder som haft rekord i befolkningsökning.

I början såg man ganska optimistiskt på denna folkökning, eftersom torskfisket samtidigt visade de bästa resultaten dittills. Men torskfisket lyckades inte behålla dessa fångstnivåer.

Den snabba inflyttningen till städerna medförde en rad problem som *alkoholism* och *trångboddhet*, då de stora flyttningskampanjerna

gjort att fler människor lockades att flytta än vad som bostadsbyggandet klarade av. Samtidigt som det saknades arbetskraft på flera områden konstaterades en stor *arbetslöshet*, särskilt säsongsvist.

För att klara en brist på utbildad arbetskraft tillsattes folk utifrån, främst danskar, i väntan på att grönländska skolan utbildat tillräckligt många barn i danska för att de ska klara en vidareutbildning i Danmark.

Med tanke på att man velat driva Grönland lönsamt (företagsekonomiskt) och på grund av fiskets ringare avkastning samt den uppnådda höga nivån av kapitalöverföring, så antog man att *utvandring* kunde bli nödvändigt. Man skulle försöka bistå den del av grönländska befolkningen som ville flytta till Danmark (– med stor risk att just de som fått utbildning går förlorade för Grönland).

Man ville också *minska befolkningstillväxten*. Via sjukvården infördes 1968 spiralen som preventivmedel. Inom 2 år insattes den hos var fjärde kvinna. (men av läkarrapporter framkom att spontana förfrågningar var sällsynta), och man lyckades snabbt få ned födelse-siffrorna till att 1976 motsvara vad man hade i Danmark 1966 (ca 2,2).^x

Grönländsk opposition

Centraliseringen kan även ses som en möjlighet för människor i ett land med stora avstånd, att komma i kontakt och kunna utveckla *politiska rörelser* för att uttrycka ett uppkommet missnöje med överförmynderi och sociala problem, samt

^xJfr. om varje kvinna föder 2,0 barn, så förblir befolkningsantalet konstant.

Foto: Conny Karlsson

för att försöka påverka utvecklingen mer i riktning med grönländskt tänkesätt, och med hänsyn till de naturliga miljöbetingelserna. – Är det då detta som har hänt och som har utvecklats till en önskan om självstyre, krav på inre suveränitet, rätten till naturresurserna, samt ett allt större samarbete med andra Inuiter, Samer och Indianer (folket i den fjärde världen).

I början av 1970-talet blev talet om *grönlandiseringen* mer och mer accepterat både i Danmark och Grönland, alltför radikala åsikter framkom och Grönland började på allvar få en politisk debatt.

Behovet av ändring i maktförhållandet mellan Danmark och Grönland framstod klart för många 1972, då det kanadensiska bolaget Greenex startade bly- och zinkutvinningen i Marmorilik. Staten delade ut koncessioner och oljebolag började provborra mitt i fiskeområdet vid grönländska västkusten.

1974 startades den politiska rörelsen *Siumut*, som opposition

mot statens politik. Denna rörelse vann fler och fler anhängare vid de följande valen till Landsrådet och Folketinget.

Hjemmestyret

Under 1975 tillsattes en *kommision* bestående av danska och grönländska politiker, som skulle utforma planer för ett *grönländskt hjemmestyre*.

Man ville säkra en utveckling i Grönland, där den grönländska befolkningen kunde få större direkt inflytande över utvecklingen. Men man underströk att hjemmestyret måste vara förenligt med den grundlagsbestämda riksgemenskapen mellan Danmark och Grönland (dvs stor hänsyn till sådant som räknas till rikets angelägenheter, militära intressen och internationella avtal).

Det bestämdes att hjemmestyret skulle träda i kraft 1:a maj 1979, landsrådet i Grönland omvandlas till ett *landsting* och tre *landsstyremän* (regeringen) ska förestå den dagliga administrationen.

Till rent grönländskt styre övergår kulturella angelägenheter (Grönlands Radio, kyrkan), utbildningssystemet, socialväsendet samt arbetsmarknaden och en del förvärvsområden. Andra samhällssektorer, ex hälsovården, kan övergå senare om det uttrycks en grönländsk önskan om det.

Ekonomiskt stöd har Danmark lovat fortsätta med av samma storlek som tidigare, ca 1 miljard kr/år.

Men . . .

Är det genomförda hjemmestyret så som grönländarna önskade det? Blev det inte lite väl snabbt genomfört jämfört med många andra folks blodiga kamper under många år?

Fick Grönland verkligen kontrollen över sina naturtillgångar?

Var de sociala problemen på Grönland av samma karaktär, som dem man i västvärldens industrisamhällen accepterat som naturliga följder av ekonomisk utveckling?

Många frågor kan ställas i samband med ett folks erhållna "hjemmestyre". Och man kan tycka att

Forts. på nästa sida . . .

det i Sverige inte förekommit tillräcklig information och uppföljning av denna intressanta utveckling av en självständighetsprocess, som förgått inom ett så närliggande nordiskt land.

Eller är det så att det inte alls är frågan om ett folks inre suveränitet? Utan om en kamouflerad förstärkning av dansk centralmakt genom rationalisering av offentliga förvaltningen. En pragmatisk omstrukturering av politisk kontroll. Att man av styrningsmässiga skäl tillåter en kompetensöverföring till Grönland.

Ledde upplösningstendenserna i det grönländska samhället och den allt starkare kritiken som följde, till en politisk kris för den danska centralmakten?

När det existerande politiska systemet inte kunde styra utvecklingsproblemen i Grönland, så måste makt och ansvar överföras till nya politiska strukturer. Då blev hjemmestyret ett "medel för att bevara det dansk-grönländska systemet".

Så uttrycker sig författaren JENS BRÖSTED om grönländska hjemmestyrets innebörd, i sin allde-

les nyutkomna bok kallad "ET BESKÅRET HJEMMESTYRE" (utgiven på förlaget Rhodos, Strandgade 36, 1401 Köbenhavn. 150 S, 68.00 DKr.)

Är ett grönländskt styre möjligt?

Det är en "kritisk essä om den grönländska hjemmestyre-förordningen" där han visar att det föreligger väsentligen *danska* betingelser och rätt snäva gränser för vad ett grönländskt hjemmestyre kan tillåtas. I boken gör han en kritisk genomgång av hjemmestyre-förordningen. Han sätter upp kriterier som möjliggör en värdering av förordningen, och som har grund i den dansk-grönländska utvecklingen och strävandet mot hjemmestyre.

Han påpekar hur förordningen är en produkt av dansk tankegång, materialism och byråkratisk tradition. Sådana förhållanden är viktiga att belysa och diskutera, om inte förordningen skall stå ivägen för ett mera grönländskt styre.

I andra avsnitt i boken tar författaren upp bakgrunden till den grönländska utopin, naturresursernas utnyttjande i förhållande till råvaruförordningens styrda tillkomst-

historia, tolkningen av "grundläggande rättigheterna", råvaruområdets organisation. Det finns också en överskådlig figur och ett avsnitt som hjemmestyrets organisation. Han skriver om förhandlingstrategin och det "koloniala syndromet".

Ett viktigt bidrag finner man i bokens appendix, nämligen Förslaget till Lagen om Grönlands hjemmestyre, antagen vid 3:e behandlingen i Folketinget den 17/11-78, samt tillhörande Anmärkningar till lagförslaget, som är medtagna i helhet. Läsaren kan då själv konsultera detta, före eller under läsningen av bokens behandling därav.

Äntligen har det kommit en bok som sammanfattar orsakerna bakom hjemmestyret, och som beskriver det politiska spelet. Med kritiska ögon granskar författaren dem som deltog i beslutsprocesserna. Han ger en insyn i hjemmestyreförordningens förutsättningar, innehåll och begränsningar.

Boken är den första i sitt slag, ett viktigt bidrag till det grönländska hjemmestyrets samhällskunskap.

Bente Kjellberg